Stiftelsen norsk Okkupasjonshistorie, 2014

ADRESSEAVISEN
LØRDAG 26. MARS 1988

Håpet om et håndtrykk

NS-veteraner slår ring om førerens minne

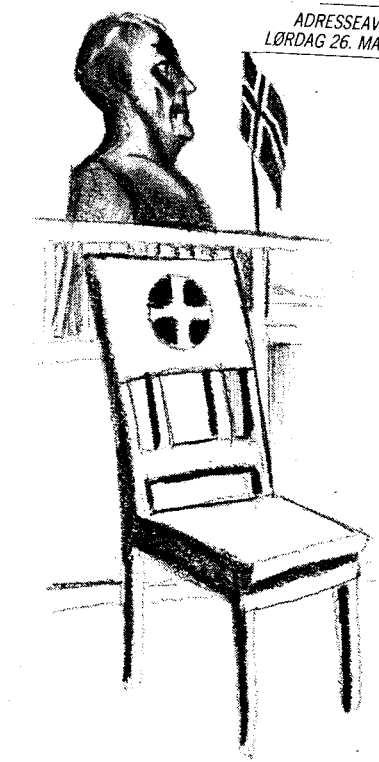

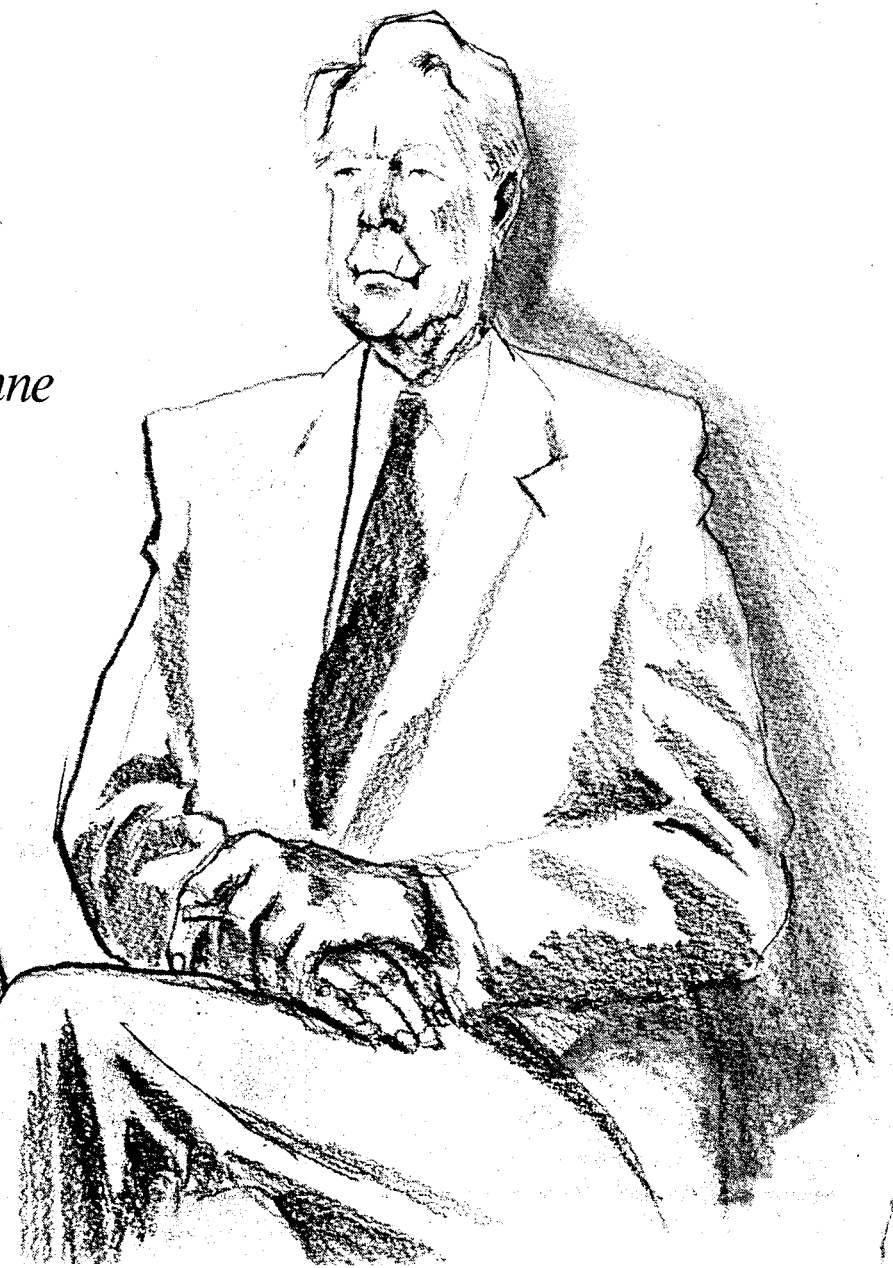

101150

Stiftelsen norsk Okkupasjonshistorie, 2014

BJØRN JOHAN JACOBSEN
JAN O. HENRIKSEN (tegninger)

– Vi gutta i gamle NS står ikke igjen som angrende syndere som gjerne vil be om tilgivelse. Men jeg synes det er trist at jeg, østfrontkjemper for NS på den ene sida, og motstandsmannen/krigsseileren på den andre sida ikke snart kan rekke hverandre handa og si: «Ålreit, vi viste begge at vi var villige til å satse livet for det vi trodde på dengang. La oss som landsmenn bli ferdig med dette.»

– Står tidligere Hauptbannführer SS Henry Berg og hans NS-kamerater med handa klar nå da?

– Et slikt håndtrykk har vært mitt sterkeste ønske gjennom mange år. Men da må det jo ei hand til fra andre sida òg . . .

Fra ei hylle på veggen stirrer en byste av fører Quisling med stumt bronse-blikk ut i rommet. To feilparkerte stoler med solkorset i gull på rød bunn gaper formålsløst på veggen under ham.

Tre livlige, aldrende NS-offiserer bemanner sofakroken i spredt orden. På veggene rundt oss henger bilder av Quisling, «Tale-Gudbrand» Lunde og andre NS-ledere. Men blikket fester seg ved et sirlig håndskrevet dikt til Maria Quisling datert treårsdagen for hennes manns henrettelse.

Fire følelsesladede hyldningsvers til en førerskikkelse, spinkelt forskanset mot tæring av tidens tann bak en tynn, blank glasshinne.

De tre

Til sofakroken nå. Hauptbannführer SS Olaf T. Lindvik: 12 års fengsel. Hauptbannführer SS Henry Berg: 7 års fengsel. Kvartermester ved Nasjonal Samlings førerskole Kåre Haugerud: Ni måneders fengsel.

Ingen av dem angrer noe. De gjorde det som rett var, sier de. Deres samvittighet er helt i orden. Quisling var den rette fører, på rett plass til riktig tid. En god mann, sier de.

Vi fikk møte de tre på hjemmebane, i deres selvbestaltede «Institutt for norsk okkupasjonshistorie» i Oslo. Et kontorlokale med to beskjedne rom fylt til trengsel, herfra utgir de også sin avis «Folk og Land».

Tema: Hva skjedde med de 50 000- 60 000 NS-medlemmene etter at en skuddsalve på Akershus festning høsten -45 gjorde dem til «førerens» etterlatte?

Utskudd

– Vi sto jo igjen som pestbefengte alle sammen. Samfunnet stemplet oss som de fæle svikerne, utskuddene, en pariakaste. Det å ta en fengselsstraff var nå en ting. Å vende tilbake til samfunnet etter krigen som brennemerket synes å bli en livsvarig tilleggsstraff for mange.

– Det store fallet, da. Fra å være i en maktposisjon og ha den nasjonale høyreiste selvbevisstheten som ideal – til å bli betraktet som en ynkelig vingeskutt sviker?

– Det var tungt. Veldig tungt. Særlig første tiden under fengselssoningen var det akkurat dette store fallet som var tungt å ta. Man måtte slåss for å beholde sin egen overbevisning om at man hadde gjort det som rett var, at stempelet «landssviker» var helt vilt.

– Men kunne overbevisningen om egen uskyld holde mot en enstemmig dom fra omgivelsene?

– Ja, for oss gjorde den det.

By og land

– Men det var langt tøffere å leve som tidligere NS-mann i byene enn det var i bygde-Norge. På bygdene kjenner folk hverandre. De visste at du, foruten å ha vært medlem i Nasjonal Samling, også kanskje var en hjelpsom, real kar som hadde mange gode menneskelige kvaliteter. Bildet ble mer nyansert, man ble ikke bare dømt ut ifra hvor man sto under krigen. I byene var det mer slik at man ble stemplet som nazistisk utskudd, ferdig med det. Mer trengte man ikke kjenne til oss for å støte oss ut og trakassere oss. Den hardere holdningen i byene skyldtes kanskje også at krigen og tyskerne var mer synlig der. Krigen ble opplevd sterkere til hverdags. Og det hatet mot krigen og okkupasjonsmakten som folk hadde bygget opp i seg ble så vendt mot oss etterpå. Det var ikke grobunn for så sterkt hat i bygde-Norge der tyskere var et sjeldent syn og krigen var mer fjern. En skal heller ikke glemme at Nasjonal Samlings program hadde dype røtter i bygdekonservatismen . . .

– Det hevdes at en større gruppe NS-folk bukket under for alkohol og gikk til grunne etterpå – på samme måte som altfor mange krigsseilere gjorde det?

– Det er ikke riktig, tvert om klarte de seg merkverdig bra. Det er klart at det var en del som fikk problemer med å klare seg økonomisk og sosialt. Men vi har stått sammen og hjulpet hverandre, kaldfronten fra samfunnet rundt oss sveiset oss tett sammen.

Ligg lavt!

– Så tett sammen at det på noe tidspunkt har vært planer om å prøve å gjenreise Nasjonal Samling som politisk parti og maktfaktor?

Spørsmålet drepes med en skrallende lattersalve.

– Hør her'a gutten min: Vi hadde mista løsta på det der med parti, vi hadde å ligge adskillig lavere i terrenget enn som så.

For oss å starte et NS-parti *etter* krigen ville være omtrent like lurt som å starte jødebutikk i Tyskland *under* krigen . . . Alle NS-folk ble automatisk fratatt stemmeretten i ti år, nektet trygdepenger, nektet retten til å studere, og fratatt retten til arbeid i offentlig administrasjon og organisasjoner. Det siste førte forresten med seg at NS-folk rundt om i landet startet en lang rekke småbedrifter for å skaffe seg levebrød; det ble bra distriktspolitikk utav det. Ånei, gjennom landssvikoppgjøret skulle myndighetene knekke oss og knuse oss helt. Det ergra dem fælt at de ikke klarte det . . . Men å komme på banen med noe parti streifet oss aldri.

«En ledende hånd»

– Mener dere programmet og ideologien til NS ville være en løsning for norsk politisk liv i dag?

– Ja, NS hadde et godt program. Dengang fikk folk vite hva som var rett og galt.

– Ønsker dere at Norge nå skal bli en ettpartistat?

– Nei, men vi bør ha sterkere styring, en fast ledende hånd i politikken.

– En sterk førerskikkelse, kanskje?

– Nei, men ryddigere forhold. To partier som i Amerika, kanskje. For å unngå oppløsningstendensene vi ser her i landet, unngå anarki og pøbelvelde . . .

– Hvilke tegn ser dere på at så er i ferd med å skje?

– Det finnes ingen autoritet lenger, folk får gjøre som de vil. Også i det militære. Alt folk er misfornøyde med alt mulig i alle parti. Moralen tyter bort. Ungdommen mangler respekt, vi får veskenapping og voldstendenser. Se på setene på trikken hvordan de ser ut . . .

Hjelp og motmæle

Men de tre karene her har altså ingen politiske ambisjoner lenger. De hevder dette har vært utenkelig for gamle NS-folk slik de sto i samfunnet etter krigen. De og mange andre har satt inn kreftene på å bygge opp et sterkt hjelpeapparat for vanskeligstilte kameater fra dengang, ta vare på sine.

Og framfor alt: De har hatt hendene fulle med omstendelig og sakte å få komme til motmæle med sitt syn på den krigen de var med i. «Å bringe hatet til opphør» som de selv sammenfatter det. Først gjennom en organisasjon som het «Forbundet for sosial oppreisning», som i 1972 ble til «Instituttet for norsk okkupasjonshistorie». Her har de samlet det de har kommet over av litteratur som kan underbygge og kanskje være med å rettferdiggjøre noe av det de var med på, det ståsted de hadde i krigsårene. Bladet deres – «Folk og Land» er en meget spartansk, gammelmodig liten trykksak som ustanselig kretser rundt to åpne sår: Hvorfor de gikk med NS og tyskerne i utgangspunktet – og det de selv mener var et uhyrlig rettsoppgjør mot dem etter det hele var over.

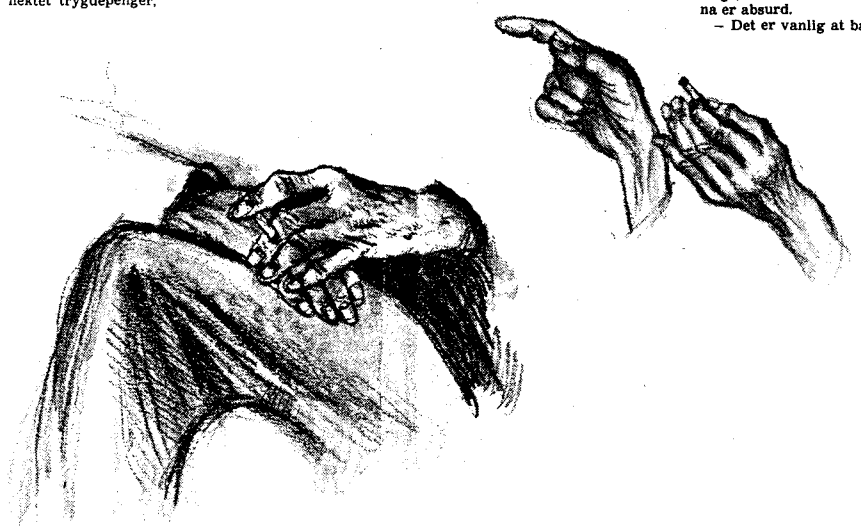

Rettsoppgjøret

– Historikere hevder at Norge hadde et av de aller beste rettsoppgjør i Europa etter krigen, klager dere ikke nå over den beste behandling dere kunne håpe på, omstendighetene tatt i betraktning?

– Det norske rettsoppgjøret var også et av de aller mest omfattende. Seierherrene mistet gangsynet, her skulle alle dømmes, okkesom. Kunne de ikke fengsles, så var det bøter eller inndragninger av formue for den minste bagatell. Hadde man gitt noen kroner til en organisasjon med humant formål, så var de over deg med en gang for å straffe.

– I Frankrike f.eks. ble en masse nazister lynsjet og drept av stokk og stein før rettsapparatet hadde rukket å snu seg . . .

– Ja, men så er det spørsmål om hva som er det beste oppgjøret da. «De lange knivers natt» eller at alle blir skåret over en kam, brennemerket for livet, utstøtt som pariakaste. Det ene er kanskje ikke så mye bedre enn det annet. Den belastning våre ektefeller og barn har fått ta for å leve sammen med oss etter krigen skal heller ikke glemmes.

– Hvordan har dere taklet dette overfor barna når de ble plaget som «NS-unge»?

– Best har det gått i de familiene der far eller mors fortid ikke ble fortiet. Tausheten om dette har vært farlig. Ungene må innprentes at dette var «pappas krig», at brennemerkingen av barna er absurd.

– Det er vanlig at barn ofte arver foreldrenes politiske grunnholdning – så også hjemme hos tidligere NS-folk?

– I svært liten grad, selv om det kan forekomme.

Et bedre gravskrift?

– I 43 år har dere nå forsøkt å hvitvaske den historiske og moralske bakgrunn for å gå med NS og tyskerne. Er dette eldre menns kamp for å få et bedre gravskrift?

– Nei! Det dreier seg om å få slippe til og kommentere den historieskrivningen som seierherren har hatt enerett på. Å få slippe til overfor nye generasjoner med forklaringen på hvorfor så mange av oss gjorde som vi gjorde. Vi kan ikke bare godta at seierherrene maler oss svarte og seg selv hvite uten at vi skal mukke med korrigeringer. Alle må forstå at det var ikke så svart–hvitt, og bare bidrag fra oss kan nyansere bildet slik at det blir mer korrekt.

– Vi skal hverken avkle eller kle på NS' rolle under krigen i ett intervju, men kan de to frontkjemperne av dere gi en kortfattet, standardisert versjon av hvorfor mange NS-folk gjorde som de gjorde?

– Vi var mobilisert og sto i norsk uniform da krigen brøt ut. Vi, og mange med oss ble mektig skuffet da vi etterhvert hørte at regjeringen hadde stukket av, kongen hadde stukket av og den øverste militære myndighet var stukket av. Da vi kom frem til den 10. juni fant vi det fornuftig at Quisling stilte opp som en norsk nasjonal leder i det tomrommet som regjering og konge etterlot seg. Vi mener at de kapitulerte den 10. juni i Trondheim, og da var det ifølge den internasjonale rettsoppfatning oppstått en situasjon som legaliserte at noen fylte dette tomrommet. Kapitulasjonen var et faktum, muligheten for å få et norsk nasjonalt styringsorgan inn syntes klart bedre enn at tyskerne sto alene med makta i landet. Vi mener vi var ansvarsbevisste og gjorde det vi moralsk sett burde. Derfor er det så helt vanvittig vondt å bli stemplet som landssviker. Et ondsinnet brennmerkingsord som ble oppfunnet under krigen for å ta rotta på oss. Et samlende ønske for de som gikk inn i NS var utvilsomt også ønsket om å bekjempe bolsjevismen og trusselen fra Sovjet.

Sviker og svin

– Hvorfor så sår overfor navnet «landssviker», når vi fra krigens dager har langt sterkere assosiasjoner knyttet til begrep som «undermennesker» og «jødesvin»?

– Joda . . . Det oppstår et øyeblikks taushet.

– Når vi etter krigen har fått sittende på oss at vi oppsporet og tok jødene, så er også det feil. Det var sorenskrivere, lensmenn, den norske sivile administrasjon som sporet opp jøder for tyskerne gjennom alle krigsåra, et fåtall NS-folk var involvert i dette.

– Ga makthaverne, NS og tyskerne den sivile administrasjon noe valg hvorvidt de ville gjøre denne jobben eller ei?

– Nei, det kan du si, men vi synes det er viktig å få frem at vanlige NS-folk flest ikke sto sentralt i denne virksomheten.

– Hva føler dere for jøder og farvede innvandrere i dag da?

– Vi er ikke rasehatere, men føler kanskje heller ingen personlig trang til å blande oss med folk fra fremmede kulturer. Ei heller jødene. Hvert land bør ha sitt folk, blanding av kulturer gir uro. Vi har gjennom hele vårt liv dyrket det nasjonale, vår egen kultur og bakgrunn. Nå etter krigen er de politiske oppfatningene mer og mer blitt preget av globale radikale strømninger.

Under solkorset

– Dere skal ha hatt et oppgjør med NS' arvtagere, nynazistene, da en av dem, Kyvik, ble tatt for å slenge ei bombe inn i et demonstrasjonstog. Fant en utrenskning sted?

– De er ikke våre arvtagere, det triste er at gamle, reale NS-folk ble slått i hartkorn med unge voldsromantikere etter drapene på Hadeland, Kyvik-saken osv. Noen fra «Norsk Front», Erik Blücher og noen til har vært på møter i kameratklubben vår, etpar av dem var her og hjalp oss med «Folk og Land» et par år. Vi måtte sette en stopper for alt dette da voldsromantikken og plasseringen av nazismen på en pidestall førte dem inn i en blindgate.

– De gamle symbolene da, solkorset, hakekorset, runetegnet, har dere som gamle NS-folk noe forhold til dem i dag?

– Ja, klart vi har det. Dette var jo merker vi sto under i fem år av vårt liv. Markerte for alle hva vi sto for, noe vi trodde var riktig. Idag er jo disse symbolene, såsom hakekorsflagg og stormfaner blitt samleobjekter og selges til så avsindig høye priser at vi, den jevne mann, ikke har råd til å kjøpe dem.

– Den oppstrakte hånd med «Heil og sæl» ansees det fremdeles som korrekt hilsen i sluttet lag?

– Det er jo en fin hilsen – fordi den betyr «Jeg kommer med fred» . . .! Det hender den brukes en sjelden gang her inne, ellers ikke.

– Nylig hadde over 100 NS-østfrontkjempere festlig kameratsamvær i Oslo, er slike sammenkomster hyppige?

– Nei, men vi treffes for samvær i ny og ne, ulike grupperinger.

– Med gamle soldatsanger og full fres?

– Næh, vi treffes for å prate om dengang og det foregår vel stort sett som når krigsgutta på den andre sida møtes i Norge eller England . . . Sang, forresten, vi blei vel ikke fradømt retten til å synge òg?

* * *

Hva slags typer de er? Etterhvert som de snakker seg varme blir de tre muntre, utadvendte og forekommende. Også når de ubehagelige tema kommer opp. Eks Hauptbannführer SS Henry Berg har idag en slående likhet med Henki Kolstad som skomaker Andersen i Barne-TV før jul. Også måten han snakker på. Olaf T. Lindvik er en høyreist kar, kunne sikkert stått modell for en plakat med arisk ungdom engang i verden. I dag en gentlemanlike skikkelse, langt mer av engelsk enn tysk snitt.

Kåre Haugerud minner mest om en småfresk lokalformann i Jern og Metall, av den aldrende, frittalende typen.

De virker svært forskjellige på alle vis. Men sammen slår de alt så ring om førerens minne den dag i dag. Kommer igjen og igjen tilbake til at de ikke står med lua i handa og ber om tilgivelse for noe.

Likevel håper de på et håndtrykk fra den andre sida – «for å bringe hatet til opphør . . .»